

สังคมเกษตรยั่งยืนวิถีพุทธสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง Sustainable Agricultural Society in according to Buddhist for the elderly in Lamphang

ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์

จิตสุภา แกมทับทิม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ชลิตา แยมศรีสุข

มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง สังคมเกษตรยั่งยืนวิถีพุทธสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมและสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรชุมชนยั่งยืน เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาสังคมเกษตรวิถีพุทธในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ และเพื่อวิเคราะห์รูปแบบสังคมเกษตรวิถีพุทธกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) และทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) ใช้วิธีตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น

จากการศึกษา พบว่า การสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรชุมชนเพื่อความยั่งยืน และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้วิจัยสามารถอธิบาย กระบวนการมีส่วนร่วมได้ 5 ขั้นตอน คือ 1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนของชุมชน 2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเกษตรกรชุมชน 3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ 5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล และรูปแบบสังคมเกษตรวิถีพุทธกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ ด้านบุคคล ด้านบริบทชุมชน และด้านการมีส่วนร่วม ตลอดจนตัวกำหนดในการพัฒนาสังคมเกษตรวิถีพุทธในการรองรับสังคมผู้สูงอายุที่สำคัญต้องประกอบไปด้วยหลักคิดที่ต้องมีในตัวผู้ทำโดยต้องปรับจิตใจตัวเอง เอาชนะตัวเอง มีความตั้งใจจริง ไม่ท้อแท้ ขยัน อดทน คิดให้เป็นระบบ ไม่ทำอะไรเกินกำลังของตนเอง ซึ่งประกอบด้วย ทางกายภาพ ทางชีวภาพ ด้านเศรษฐกิจ ทางสังคม และทางการศึกษาหาความรู้

คำสำคัญ: สังคมเกษตรยั่งยืนวิถีพุทธ. ผู้สูงอายุ

ABSTRACT

Research subject Sustainable Agricultural Society in according to Buddhist for the elderly in Lamphang purpose To study the process of participation and strengthening of sustainable community agriculture. In order to study the model of agricultural agriculture development in the

way of supporting the aging society And to analyze patterns of agricultural society. Buddhist way of life and enhance the well-being of the elderly It is a qualitative research by using the structure interview and content analysis by analytic induction. using the method of interpretation and conclusion from concrete or phenomena. Visible

The study found that the strengthening of community agriculture for sustainability And continuous development Which the researcher can explain The 5-step participation process is 1. Participation in the study of problems is part of community planning. 2. Participation in planning for strengthening community agriculture. 3. Participation. In practice 4. Participation in receiving benefits 5. Participation in evaluation And the agricultural society model of Buddhist way and enhancing the well-being of the elderly The researcher can summarize into 3 issues which are human. community context. And participation As well as the determinants of the development of an agricultural society in the Buddhist way to support an aging society. The important must consist of the principles that must be in the person who has to adjust the mind to overcome oneself with true intentions. not being diligent. diligent. patient. Systematically Do not do anything beyond your own strength. Which consists of physical. biological. socioeconomic and educational aspects.

Keywords: Agricultural Society Sustainable Buddhist way. the elderly

บทนำ

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลต่อทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11-12 สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยยังต้องเผชิญกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ผันผวน ซับซ้อนและคาดการณ์ผลกระทบได้ยาก แม้ว่าในภาพรวมสังคมไทยมีภูมิคุ้มกันเพิ่มขึ้น และมีภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่งแตกต่างกันไปทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน และสังคม แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่พร้อมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเสริมสร้างทุนที่มีอยู่ของประเทศให้เข้มแข็ง ทั้งทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา รวมทั้งสร้างสมดุลการพัฒนาในทุกมิติและขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในระดับ เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปบนทางสายกลาง เชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยมีการวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับการแข่งขันในเวทีโลก ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับเมืองเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการ

บริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ ทั้งนี้การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ “ความรอบรู้” ในการพัฒนาต่างๆ ด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย รวมทั้งเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน “คุณธรรม” จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วย “ความเพียร” จะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ รวมทั้งใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม เพื่อเตรียมพร้อมให้ประเทศสามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2555. หน้า 1) ผู้สูงอายุที่เป็นปัจจัยหนึ่งที่รัฐบาลต้องดูแลเพื่อที่จะไม่ให้ปัญหาของสังคมในอนาคตเนื่องจากสถิติประเทศไทยมีจำนวนผู้สูงอายุสูงขึ้นเรื่อยๆ

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมกิจการผู้สูงอายุ ได้จัดตั้ง “โรงเรียนผู้สูงอายุ” ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการรวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรม เสริมสร้างการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในสังคม และพัฒนาทักษะในเรื่องที่ผู้สูงอายุมีความสนใจ อีกทั้งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเอง และดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี และเป็นพื้นที่ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไม่ให้สูญสลาย สามารถสร้างคุณค่าแก่ชุมชน โดยเสริมสร้างศักยภาพให้กับผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรม สร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชน จากสถิติของสำนักงานสถิติจังหวัดลำปาง ปี 2560 พบว่า สถานการณ์ผู้สูงอายุของจังหวัดลำปาง ข้อมูลจากการกรมการปกครอง พบว่าจำนวนประชากรจังหวัดลำปางมีแนวโน้มลดลง แต่จำนวนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากปี พ.ศ.2556 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 754.862 คน ปี พ.ศ.2560 มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 155.241 คน เมื่อพิจารณาร้อยละของผู้สูงอายุ (จำนวนประชากรสูงอายุ/ จำนวนประชากรทั้งสิ้น) คูณ 100 จะพบว่า ปี พ.ศ.2560 จังหวัดลำปางมีผู้สูงอายุร้อยละ 20.79 ของประชากรทั้งประเทศ ถือว่าประเทศนั้นได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ตามนิยามขององค์การสหประชาชาติ (UN) ได้นิยามว่า ประเทศใดมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นสัดส่วนเกิน 10% หรืออายุ 65 ปี ขึ้นไปเกิน 7% ของประชากรทั้งประเทศ ถือว่าประเทศนั้นได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) และจะเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) เมื่อสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มเป็น 20% และอายุ 65 ปี ขึ้นไปเพิ่มเป็น 14 % (สำนักงานสถิติจังหวัดลำปาง. 2561. เว็บไซต์)

สำนักสาธารณสุขจังหวัดลำปาง (สำนักงานสถิติจังหวัดลำปาง. 2561. เว็บไซต์) จังหวัดลำปางเป็นจังหวัดที่มีดัชนีการสูงวัยมากเป็นอันดับที่ 2 ของประเทศ รองจากจังหวัดลำพูน จากการสำรวจประชากร ปี 2559 จังหวัดลำปางมีประชากรทุกช่วงวัย จำนวน 573.247 คน มีประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป จำนวน 142.932 คน (ร้อยละ 24.93 ของประชากรทั้งหมด) ซึ่งสูงกว่าภาพรวมของประเทศไทย โดย 5 อันดับแรกของอำเภอที่มีประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป ต่อประชากรทั้งหมดสูงสุด ได้แก่ (1) อำเภอแม่พริก (ร้อยละ 33.65) (2) อำเภอสบปราบ (ร้อยละ 30.40) (3) อำเภอเถิน (ร้อยละ 28.02) (4) อำเภอแม่ทะ (ร้อยละ 27.72) และ (5) อำเภอเกาะคา (ร้อยละ 27.06)

จังหวัดลำปางถือว่าเป็นจังหวัดที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ (สำนักงานเกษตร. 2560. เว็บไซต์) คือ 1) ข้าว จังหวัดลำปางเพาะปลูกข้าวเหนียวกว่าร้อยละ 90 ส่วนใหญ่เกษตรกรจะเพาะปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนที่เหลือส่วนน้อยจึงจะจำหน่าย 2) ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มีการเพาะปลูกกระจายไปทุกอำเภอในจังหวัดลำปาง โดยปลูกมากที่สุดที่ อำเภอ

วังเหนือ รองลงมา คือ อำเภองาว โดยผลผลิตจะออกสู่ตลาดตั้งแต่ปลายเดือนกันยายน-ธันวาคม 3) กระเทียม เกษตรกรส่วนใหญ่จะเพาะปลูกหลังเก็บเกี่ยว พื้นที่เพาะปลูกประมาณ 10.000 ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ใน อำเภองาว และอำเภอวังเหนือ โดยผลผลิตจะออกสู่ตลาดมากประมาณเดือนมีนาคม ของทุกปี 4) สับปะรด เป็นพืชที่ไม่มี ฤดูกาล ผลผลิตออกสู่ตลาดทั้งปี พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่อยู่ที่ตำบลเสด็จ พันธุ์ส่วนใหญ่ที่ใช้คือ พันธุ์ปัตตาเวีย โดย ช่วงที่ผลผลิตออกสู่ตลาดมากที่สุดคือ ช่วงเดือนพฤษภาคม – กรกฎาคม ของทุกปี ส่วนใหญ่จะจำหน่ายให้กับโรงงาน แปรรูปสับปะรดประมาณร้อยละ 80 ส่วนที่เหลือจะจำหน่ายเพื่อบริโภคสด 5) ลำไย ผลผลิตของจังหวัดลำปางมีไม่ มากนักประมาณ 8 พันตัน/ปี ผลผลิตออกสู่ตลาดช่วงต้นเดือน กรกฎาคม – สิงหาคม โดยจำหน่ายให้กับโรงงานแปร รูป 6) มันสำปะหลัง มีพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 3.000 ไร่ปลูกมากที่สุดคือ อำเภอแม่ทะ ส่วนใหญ่เกษตรกรจะเก็บ เกี่ยวช่วงเดือนมกราคม – มีนาคม

จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาสังคมเกษตรกรรมยั่งยืนวิถีพุทธผู้สูงอายุในจังหวัดลำปางด้วยการใช้ แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรชุมชนยั่งยืนเพื่อเป็นการพัฒนารูปแบบสังคม เกษตรที่รองรับสังคมผู้สูงอายุด้วยการวิเคราะห์รูปแบบสังคมเกษตรวิถีพุทธกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยปฏิบัติการในชุมชนจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ปลูกพืชเศรษฐกิจทางเลือกให้กับตลาด และ สามารถสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรชุมชนให้ยั่งยืนผ่านการค้าที่เป็นธรรมระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมและสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรชุมชนยั่งยืน
2. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาสังคมเกษตรวิถีพุทธในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบสังคมเกษตรวิถีพุทธกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในด้านเนื้อหาศึกษาเอกสารทุติยภูมิที่ เกี่ยวข้องกับ การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรชุมชน การสร้างเครือข่าย สุขภาวะ ให้กับผู้สูงอายุ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสังคมเกษตรยั่งยืนวิถีพุทธผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง มี เนื้อหาครอบคลุมเรื่อง แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

2. พื้นที่ในการวิจัย

การเลือกพื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยเลือกศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุ เทศบาลเขลางค์นคร อำเภอเมือง จังหวัด เนื่องจากเป็นศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุที่ครอบคลุมในเขตอำเภอเมืองลำปาง

3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

- 1) ผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน
- 2) คนในชุมชนในศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน
- 3) องค์การภาครัฐและเอกชน จำนวน 5 คน

4. เครื่องมือการวิจัย

4.1 แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบเนื้อหาการวิจัย

4.2 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ประเด็นการต่างๆ ตามวัตถุประสงค์

4.3 กล้องบันทึกภาพ

4.4 เครื่องบันทึกเสียง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสังคมเกษตรยั่งยืนวิถีพุทธสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง

1) ทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

2) ร่างประเด็นการสัมภาษณ์ตามขอบเขตของเนื้อหา

3) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเสนอผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความถูกต้องของการใช้สำนวนภาษาและครอบคลุมเนื้อหาของงานวิจัย เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำ

4) ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิแล้วนำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา ด้านวัดผลประเมินผล พิจารณาหาความตรงเชิงเนื้อหา โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อคำถามแต่ละข้อกับนิยามศัพท์เฉพาะว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ โดยพิจารณาค่าความสอดคล้องของค่า IOC ที่มีค่าตั้งแต่ 0.60 ขึ้นไป ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา และด้านการวัดผลประเมินผล จำนวน 3 ท่าน

5) จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างฉบับจริงเพื่อใช้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ที่ได้มาดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ และทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) ใช้วิธีตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น สภาพการณ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การทำมาหากิน ความเป็นอยู่ในสังคม ฯลฯ และวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแยกเป็นประเด็นที่ค้นพบออกเป็นส่วนตัวๆ ซึ่งจะดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลสังคมเกษตรยั่งยืนวิถีพุทธสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง

กระบวนการศึกษาสังคมเกษตรยั่งยืนวิถีพุทธสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง เริ่มตั้งแต่การประชุมทีมวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจร่วม การเตรียมความพร้อมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจการดำเนินการวิจัยให้กับชาวบ้าน การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกต เข้าร่วมประชุม ร่วมสนทนา และลงไปดูพื้นที่การทำเกษตร เพื่อเป็นการเสริม และเพื่อยืนยันการวิเคราะห์ข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Performance) จำนวน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน กลุ่มที่ 2 คนในชุมชนศูนย์พัฒนา ผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน และกลุ่มที่ 3 องค์การภาครัฐและเอกชน จำนวน 5 คน และแบ่งบทบาทในการเก็บข้อมูล ประเด็น 1) ด้านจิตใจ เช่น สุขภาวะทางอารมณ์ของผู้สูงอายุ 2) ด้านสังคม เช่น สถานการณ์การเกษตรของชุมชน สถานการณ์แรงงานการเกษตร ความสัมพันธ์ของผู้นับในสังคม วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตของคนในชุมชน 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติ (สภาพดิน น้ำ) 4) ด้านเทคโนโลยี เช่น การใช้เทคโนโลยีช่วยในการทำเกษตรในด้านต้นทุน การจัดการ การผลิต การตลาด และปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ เกิดสังคมเกษตรยั่งยืนวิถีพุทธสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง

ความเข้มแข็งเพื่อให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้ มีความมั่นคงและภาคภูมิใจในการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม รวมทั้งพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรชุมชนยั่งยืน บนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้เห็นผล ในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ และเกษตรอินทรีย์ ซึ่งจะช่วยให้รายได้ ให้กับเกษตรกร รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรสู่เกษตรกรรมมืออาชีพให้สามารถบริหารจัดการ การเกษตรชุมชน แบบครบวงจรตั้งแต่การผลิต แปรรูป และการตลาด ตลอดจน สร้างการรวมกลุ่มเกษตรกรให้ เข้มแข็งและสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายของเกษตรกร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย 1) ขยายผลการทำการเกษตรตาม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) เสริมสร้างความภาคภูมิใจและความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม 3) ส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืนให้เห็นผลในทางปฏิบัติ 4) พัฒนาศักยภาพของเกษตรกรสู่เกษตรกรรมมืออาชีพ 5) สร้างความเข้มแข็งและเชื่อมโยงเครือข่ายของเกษตรกร

การสร้างเสริมความเข้มแข็งของเกษตรกรชุมชนเพื่อความยั่งยืน และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้วิจัยสามารถอธิบาย กระบวนการมีส่วนร่วมได้ 5 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนของชุมชน นอกจากการมีส่วนร่วมของ เกษตรกรภายในชุมชน ยังมีหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรอิสระ หรือเครือข่ายเกษตรกร เข้ามามีส่วนร่วมใน การศึกษาปัญหาของเกษตรกรชุมชนด้วย

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งของเกษตรกรชุมชน เครือข่ายเกษตรกรชุมชนจะมี การวางแผนการพัฒนาโดยประชุมร่วมกัน ระดมความคิดทั้งเครือข่ายและไปกระจายลงไปในหมู่บ้านเกษตรกรชุมชน จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการที่เป็นขั้นตอนคือหัวใจหลักของการพัฒนาเกษตรกรชุมชนให้มีความ ยั่งยืน ทั้งยังมีผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน คนในชุมชน นักวิชาการท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และเครือข่ายต่างๆ ล้วนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน

3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติทั้งนี้การปฏิบัติได้หมายถึงการลงมือทำเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการสนับสนุนด้านต่างๆ เช่น วัสดุอุปกรณ์ เงิน เป็นต้น การปฏิบัติงานเกษตรชุมชนยั่งยืน สามารถแบ่งได้ 1 ระดับ คือ (1) คนในชุมชนลงมือทำเอง (2) คนในชุมชนทำร่วมกับเครือข่าย หน่วยงานต่างๆ

ซึ่งระบบเกษตรยั่งยืนในชุมชนจากการลงพื้นที่ พบว่า ประกอบด้วยเงื่อนไข 5 ประการ

1) ระบบนิเวศการเกษตรแบบเป็นองค์รวมไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น ดิน น้ำ หรือ สิ่งมีชีวิตเช่น คนในชุมชน พืช หรือ สัตว์ ตลอดจน สิ่งมีชีวิตขนาดเล็กในดิน ควรได้รับการดูแลจัดการให้มีความสมดุล และมีสุขภาพที่ดี โดยนําระบบการจัดการปรับปรุงบำรุงดิน และการดูแลสุขภาพของพืช สัตว์ และมนุษย์ โดยกระบวนการทางชีวภาพ การควบคุมกันเองมาใช้ รวมทั้งนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์

2) เศรษฐกิจคนในชุมชนสามารถทำการผลิตพอเพียงที่จะเลี้ยงดูครอบครัว มีรายได้ และมีผลตอบแทนที่เหมาะสมต่อแรงงาน หรือ ต้นทุนการ เช่น การลดค่าใช้จ่าย ในชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์ทรัพยากรการลดความเสี่ยง

3) ความยุติธรรมทางสังคม คนในชุมชนมีการกระจายทรัพยากร และอำนาจให้แกกันเพื่อเป็นหลักประกันว่าคนในชุมชนทุกคนจะได้รับการตอบสนองในด้านปัจจัยยังชีพ และโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อการผลิตเท่าเทียมกัน รวมทั้งมีหลักประกันสำหรับสิทธิในการใช้ที่ดินการมีเงินทุนที่พอเพียงความช่วยเหลือด้านเทคนิค และช่องทางด้านตลาด คนในชุมชนมีกระบวนการการตัดสินใจทั้งในระดับพื้นที่และในระดับสังคมโดยรวมเมื่อเกิดวิกฤตทางสังคม

4) มีมนุษย์ธรรมคือสิ่งมีชีวิตทั้งมวลพืชสัตว์และมนุษย์มีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่อย่างเหมาะสมมนุษย์ทุกคนควรได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกันรวมทั้งความสัมพันธ์ต่างๆ ควรตั้งอยู่บนค่านิยมที่ถูกต้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งการไว้วางใจซึ่งกันและกันความซื่อสัตย์การเคารพในตนเองและผู้อื่นความร่วมมือสามัคคีและความรักในเพื่อนมนุษย์หลังการทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของสังคมจะต้องได้รับการรักษาและพัฒนาให้ก้าวรุดหน้าไป

5) มีความยืดหยุ่น คนในชุมชนปรับตัวให้เข้ากับสภาพสภาวะการที่เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นเงื่อนไขด้านนโยบายตลาดซึ่งความหมายจะต้องมีการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมควบคู่กันไป

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ คนในชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม ด้านเกษตรชุมชน ช่วยกันดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในขั้นตอนต่างๆ โดยผลประโยชน์นั้นไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งผลประโยชน์ทั้ง 3 ด้านนี้ ทำให้ชุมชนได้รับการพัฒนาไปในทิศทางที่สมดุลและยั่งยืน และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ด้านเกษตรชุมชนยั่งยืน สามารถสร้างคนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ มีกำลังใจในการพัฒนาชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีความสุข พัฒนาด้านการเกษตรอย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งส่งผลทางจิตใจถือเป็นแรงจูงใจสำคัญให้แก่คนในชุมชนต่อไป

5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เมื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการประเมินผลด้านเกษตรชุมชน พบว่า กิจกรรมการประเมินเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนตัดสินใจหรือกิจกรรมหรือผลงานเกี่ยวกับเกษตรชุมชนที่ได้ดำเนินการที่ผ่านมาว่าเป็นกิจกรรมใดเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์และคุณค่าอย่างแท้จริงต่อชุมชนและคนในชุมชน

ผู้นำชุมชน หน่วยงานต่างๆ ภาคีเครือข่าย ทั้งนี้ในการประเมินอาจกำหนดเป็นการประเมินผลแบบเป็นระยะๆ และดูแลปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างทันเหตุการณ์ ตลอดจนการประเมินผลในภาพรวม ซึ่งถือว่าเป็นการประเมินกิจกรรมการพัฒนาแบบสรุปผลรวมของการดำเนินการหรือโครงการ กิจกรรม

การพัฒนาสังคมเกษตรวิถีพุทธในการรับรองสังคมผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน คนในชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการศึกษาและชุมชนสามารถนำไปเป็นต้นแบบและปฏิบัติได้จริง ต้องคำนึงถึงแนวคิดพื้นฐานของรูปแบบเป็นอันดับแรก คือทำความเข้าใจแนวคิดการพึ่งพาตนเอง การมีส่วนร่วมและค้นหาภูมิปัญญาในพื้นที่นั้นๆ และสร้างความไว้วางใจและการยึดมั่นในหลักคุณธรรม เนื่องจากคุณธรรมเป็นพื้นฐานนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมเกษตรวิถีพุทธ การเกษตรวิถีพุทธจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์ให้เกิดความสุขความมั่นคงสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ การเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารที่ดี เกษตรวิถีพุทธถือเป็นการเอาหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือหลักความเป็นสายกลางในการทำงานไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนี้ยังต้องดำเนินกิจกรรมทั้งปวงด้วย มีความเพียร ขยัน ไม่เกียจคร้าน รู้จักรักษาปกป้องดูแลกิจการที่ตนดำเนินการอยู่ให้ปลอดภัย มีภูมิคุ้มกันที่ดี หรือมีผู้นำที่ดี และรู้จักใช้จ่ายทรัพย์สินในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมแก่สภาพของแต่ละครอบครัว หลักสำคัญ 4 ประการ กล่าวคือ 1) ด้านจิตใจ 2) ด้านสังคม 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) ด้านเศรษฐกิจ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้ ฝึกฝนพัฒนาตนเองโดยไม่ขัดต่อศีลธรรมและกฎหมาย

ตัวกำหนดในการพัฒนาสังคมเกษตรวิถีพุทธในการรองรับสังคมผู้สูงอายุที่สำคัญต้องประกอบไปด้วยหลักคิดที่ต้องมีในตัวผู้ทำที่ต้องปรับจิตใจตัวเอง เอาชนะตัวเอง มีความตั้งใจจริง ไม่ท้อแท้ ขยัน อดทน คิดให้เป็นระบบ ไม่ทำอะไรเกินกำลังของตนเอง ซึ่งประกอบด้วย

1) ทางกายภาพ ได้แก่ สภาพพื้นที่ เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จได้ต้องเลือกรูปแบบการเกษตรให้เหมาะกับสภาพพื้นที่ เป็นการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติให้ได้ประโยชน์ที่คุ้มค่าและยั่งยืน เป็นการสะสมธรรมชาติให้มากที่สุดในพื้นที่ที่มีความจำกัด มีการใช้สอยและอนุรักษ์ให้สมดุลกัน โดยสามารถปรับให้เหมาะสมกับบริบทและสภาพแวดล้อมของพื้นที่ ใช้แนวทางตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ เลือกพันธุ์พืชที่เหมาะสม วางแผนการปลูกตามสภาพดินฟ้าอากาศ เพื่อให้สามารถพืชผลการเกษตรพึ่งพอกันได้

2) ทางชีวภาพต้องเลือกพันธุ์สัตว์และพืชที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นได้ เพราะพืชแต่ละชนิดมีความแตกต่างในเรื่องของความต้องการ การจัดสรรให้อยู่ ในพื้นที่เดียวกันต้องต้องไม่ให้เบียดเบียนกัน ต้องเข้าใจพืช ความต้องการน้ำ แสงแดด ชนิดของดิน ฯลฯ เพื่อการจัดวางตำแหน่งได้อย่างเหมาะสม ให้เน้นการบริโภคในครัวเรือนก่อน เนื่องจากช่วยลดรายจ่ายที่เหลือจึงนำไปจำหน่ายเป็นรายได้เสริมโดยเฉพาะผักสวนครัวที่สามารถปลูกหมุนเวียนได้ตลอดปีทำให้มีอาหารบริโภคได้อย่างต่อเนื่อง

3) ด้านเศรษฐกิจ การเกษตรเพื่อรองรับผู้สูงอายุถึงแม้จะมีการใช้งบประมาณที่น้อยเพื่อการลงทุน แต่ถ้ามีการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยอาศัยการเกื้อกูลของกิจกรรมการผลิตเพื่อลดรายจ่าย รวมทั้งใน

การปลูกพืชเพื่อใช้ในการบริโภคและสอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีกิจกรรมหมุนเวียนตลอดทั้งปี ทำให้มีเงินออกตลอดปีอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

4) ทางสังคม ได้แก่ ความสามัคคีในครอบครัว การอยู่ประจำในพื้นที่ การมีกลุ่มและเครือข่าย ที่สำคัญต้องมีความขยัน ตั้งใจ มุ่งมั่น และต้องยึดหลักอิทธิบาท 4 ฉันทะ คือ ความพอใจในการทำเกษตรกรรม วิริยะ คือ ความพากเพียรในการทำงานตามแผน ประกอบด้วย แรงงาน การลงทุน การปรับปรุงดิน การจัดหาพันธุ์พืช สัตว์ จิตตะ คือ ความตั้งใจ ใส่ใจในงานที่ทำด้วยความศรัทธาและ วิมังสา คือ การประเมินผลโดยใช้ปัญญาในการตรวจสอบ

5) ทางการศึกษาหาความรู้ ผู้สูงอายุควรมีการเรียนรู้ตลอดเวลา และลงมือทำ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างเครือข่าย นำผลที่ได้จากการปฏิบัติ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกในเครือข่ายด้วยกัน (Share & Learn) ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการคิดให้ทันต่อสถานการณ์ตลอด

รูปแบบสังคมเกษตรวิถีพุทธกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ ด้านบุคคล ด้านบริบทชุมชน และด้านการมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ด้านบุคคล ความรู้เป็นสิ่งที่สำคัญในการดำเนินการทำเกษตรวิถีพุทธ โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีและวิธีการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาเกษตรวิถีพุทธให้ยั่งยืน นอกจากนี้องค์ความรู้ในชุมชนท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นพื้นฐานวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน สำหรับคุณธรรมและศีลธรรมถือว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทำให้ทุกคนในชุมชนเป็นคนดี อันจะนำพาความดีงามมาสู่สังคม ดังนั้นคุณธรรมและศีลธรรมจึงเป็นเครื่องมือในการนำรูปแบบสังคมเกษตรวิถีพุทธกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุไปใช้เพื่อให้ชุมชนประสบผลสำเร็จเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างยั่งยืน

ด้านภายนอกชุมชน ภาวศีเครือข่ายถือว่าเป็นสิ่งสำคัญของชุมชนทำให้การขับเคลื่อนงานพัฒนาเป็นไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพและมีหลักการ แบบแผนในการปฏิบัติ ทั้งนี้เครือข่ายดังกล่าวที่เข้ามาในชุมชนต้องมีความไว้วางใจคนในชุมชน และการสนับสนุนจากภาครัฐทั้ง งบประมาณและทรัพยากรต่างๆ หน่วยงานภาครัฐยังถือว่าเป็นหน่วยงานที่สำคัญซึ่งมีผลต่อชุมชนเนื่องจากดูแลคนในชุมชนโดยตรง และกำหนด นโยบาย ยุทธศาสตร์ ตลอดจนแผนงานต่างๆ

ด้านการมีส่วนร่วม การสร้างความเข้มแข็งของเกษตรชุมชนเพื่อความยั่งยืน สามารถนำกระบวนการมีส่วนร่วมมาช่วยเสริมให้รูปแบบสังคมเกษตรวิถีพุทธให้เกิดความเข้มแข็ง โดย 1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนในเรื่องของเกษตรชุมชน 3) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรม

อภิปรายผลการศึกษา

กระบวนการศึกษาสังคมเกษตรยั่งยืนวิถีพุทธสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง เพื่อให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้ มีความมั่นคงและภาคภูมิใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม รวมทั้งพัฒนาศักยภาพของเกษตรชุมชนยั่งยืน บนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้เห็นผลในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตร

ทฤษฎีใหม่ และเกษตรอินทรีย์ ซึ่งจะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรสู่เกษตรกรมืออาชีพให้สามารถบริหารจัดการเกษตรกรชุมชน แบบครบวงจรตั้งแต่การผลิต แปรรูป และการตลาด ตลอดจน สร้างการรวมกลุ่มเกษตรกรให้เข้มแข็งและสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายของเกษตรกร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย 1) ขยายผลการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) เสริมสร้างความภาคภูมิใจและความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกร 3) ส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืนให้เห็นผลในทางปฏิบัติ 4) พัฒนาศักยภาพของเกษตรกรสู่เกษตรกรมืออาชีพ และ 5) สร้างความเข้มแข็งและเชื่อมโยงเครือข่ายของเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ รุ่ง แก้วแดง (2542) ที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ความสามารถและทักษะอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านสู่คนในชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมและเรียนรู้ ในการทำความเข้าใจสภาพปัญหาของชุมชนในการทำการเกษตร และมีการแก้ไขด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อสร้างความเข้มแข็ง การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรม และวรรณทิภา ปัญญากรณ์ และคณะ (2552) ได้ดำเนินโครงการวิจัยแนวทางการทำการเกษตรทางเลือกอย่างยั่งยืนของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลุ่มน้ำลี่ จังหวัดลำพูน ในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการใช้เกษตรทางเลือกของชาวบ้าน ดังเช่นสังคมเกษตรยั่งยืนวิถีพุทธที่ใช้หลักอริยปาท 4 และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำรงชีพ ในสังคมด้วยการมีกลุ่มและเครือข่ายของชาวบ้านที่ทำการเกษตร โดยยึดหลักอริยปาท 4 คือ ฉันทะ คือ ความพอใจในการทำเกษตรกรรม วิริยะ คือ ความพากเพียรในการทำงานตามแผน ประกอบด้วย แรงงาน การลงทุน การปรับปรุงดิน การจัดหาพันธุ์พืช สัตว์ จิตตะ คือ ความตั้งใจ ใส่ใจในงานที่ทำด้วยความศรัทธาและ วิมังสา คือ การประเมินผลโดยใช้ปัญญาในการตรวจสอบ การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มและการสร้างเครือข่ายสังคมเกษตรยั่งยืน วิถีพุทธในจังหวัดลำปางอย่างยั่งยืน

อีกทั้ง การพัฒนาสังคมเกษตรวิถีพุทธในการรองรับสังคมผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุของบรรลุ ศิริพานิช (2531) กล่าวว่า ผู้สูงอายุ คือ ผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไปในช่วงสุดท้ายของชีวิตเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงร่างกาย จิตใจ จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวเองให้เข้ากับสังคม ส่งผลต่อการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเกษตรวิถีพุทธที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกับคนในชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการศึกษาและชุมชนสามารถนำไปเป็นต้นแบบและปฏิบัติได้จริง ต้องคำนึงถึงแนวคิดพื้นฐานของรูปแบบเป็นอันดับแรก คือ ทำความเข้าใจแนวคิดการพึ่งพาตนเอง การมีส่วนร่วมและค้นหาภูมิปัญญาในท้องถิ่นนั้นๆ และสร้างความไว้วางใจและการยึดมั่นในหลักคุณธรรม เนื่องจากคุณธรรมเป็นพื้นฐานนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมเกษตรวิถีพุทธ ดังเช่นการศึกษาของทิตินา แคมมณี (2545) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะสำคัญของรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องมีปรัชญาหรือแนวคิดหรือความเชื่อพื้นฐานที่เป็นหลักของรูปแบบการเรียนรู้ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้กับการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับ นันทสาร สีสลับ (2541) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย คือ การนำความสามารถทักษะ และเทคนิค อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนา การเกษตรวิถีพุทธจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์ให้เกิดความสุขความมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์

การเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารที่ดี เกษตรวิธีพุทธถือเป็นการเอาหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือหลักความเป็นสายกลางในการทำงานไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนี้ ยังต้องดำเนินกิจกรรมทั้งปวงด้วย มีความเพียรขยัน ไม่เกียจคร้าน รู้จักรักษาปกป้องดูแลกิจการที่ตนดำเนินการอยู่ให้ปลอดภัย มีภูมิคุ้มกันที่ดี หรือมีผู้แนะนำที่ดี และรู้จักใช้จ่ายทรัพยากรในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมแก่สภาพของแต่ละครอบครัว หลักสำคัญ 4 ประการกล่าวคือ 1) ด้านจิตใจ 2) ด้านสังคม 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) ด้านเศรษฐกิจ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ยึดหลัก พออยู่ พอใช้ ผักผ่อนพัฒนาตนเอง โดยไม่ขัดต่อศีลธรรมและกฎหมาย และนำมาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาสังคมเกษตรยั่งยืนวิธีพุทธในจังหวัดลำปาง จากเงื่อนไขของชุมชน คือ สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพสังคม เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการปรับตัวของชุมชน การสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรยั่งยืนให้เกิดความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มของเกษตรกรในการร่วมกันวางแผนการปลูกพืชตามฤดูกาล การลงมือปฏิบัติ การมีตลาดรองรับผลผลิต การประเมินผลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม พร้อมกับการมีรูปแบบสังคมเกษตรวิธีพุทธกับการเสริมสร้างสภาวะของผู้สูงอายุ ด้วยการส่งเสริมความรู้ให้กับเกษตรกร โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาเกษตรวิธีพุทธ การรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากปราชญ์ชาวบ้าน พร้อมทั้งการสร้างภาคีเครือข่ายกับภายนอกชุมชน ซึ่งสอดคล้องแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนของปาริชาติ วลัยเสถียร. พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น. สหทัยา วิเศษ. จันทนา เบญจทรัพย์ และชลกาญจน์ ฮาชนนารี (2543) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมใน 2 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาดังแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการในการที่ชุมชนช่วยกันค้นหาปัญหา ร่วมกันวางแผนระดมความคิดเห็น การใช้ทรัพยากรให้เกิดความคุ้มค่าและประโยชน์สูงสุด และการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยประชาชนหรือชุมชน ในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มเพื่อให้เกิดการพัฒนา เกิดการสร้างร่วมมือระหว่างชุมชน สร้างความไว้วางใจของคนในชุมชนจากกิจกรรมสังคมเกษตรวิธีพุทธ เกิดการมีส่วนร่วม สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการศึกษาปัญหาของชุมชน มีการวางแผนในเรื่องของเกษตรชุมชน การวางแผนการผลิต ผลผลิตตามฤดูกาล นอกฤดูกาล การร่วมแรงของเกษตรกรในชุมชน และก่อให้เกิดความเชื่อมั่นต่อสังคมรวมถึงการได้รับสนับสนุนจากภาครัฐ ทั้งงบประมาณและทรัพยากรต่างๆ หน่วยงานภาครัฐยังถือว่าเป็นหน่วยงานที่สำคัญซึ่งมีผลต่อชุมชนเนื่องจากดูแลคนในชุมชนโดยตรง และกำหนด นโยบาย ยุทธศาสตร์ ตลอดจนแผนงานต่างๆ ในการส่งเสริมความรู้ให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งนี้

1.1) ในเชิงนโยบายให้ผู้สูงอายุได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วมกับชุมชนจากการปลูกผลผลิตทางเกษตรตามฤดูกาล และมีคุณค่าทางโภชนาการ ส่งเสริมสุขภาพที่ดีให้กับผู้สูงอายุ เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทุกช่วงวัย

1.2) จัดกิจกรรมจูงใจให้ผู้สูงอายุที่กำลังจะเกิดขึ้นใหม่หันมาให้ความสำคัญกับภาคเกษตร เนื่องจากคนกลุ่มนี้มีทักษะความสามารถในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและเทคนิคที่ทันสมัยเพื่อนำมาเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตได้ดี รวมถึงการส่งเสริมการออมเงินเพื่อเพียงพอต่อการดำรงชีพในอนาคต

References

ข้อมูลสำนักงานเกษตร. ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดลำปาง. ค้นเมื่อ 14 กันยายน 2560. จาก <http://www.korsorlampang.net/>

ทศนา แหมมณี. ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2545.

นันทสาร สีสลับ. แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี. 2541.

บรรลุ ศิริพานิชและคณะ. “พฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่มีอายุยืนและแข็งแรง”. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงสาธารณสุข. 2531.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. พระมหาสุทนต์ อบอ. สหทยา วิเศษ. จันทนา เบญจทรัพย์ และชลกาญจน์ อาชนนารี. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

รุ่ง แก้วแดง. ปฏิวัติการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : มติชน. 2542.

วรรณทิภา ปัญญากรณ์ และคณะ. 2552. โครงการ การศึกษาเกษตรทางเลือกอย่างยั่งยืนของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลุ่มน้ำลำจังหวัดลำพูน. ลำพูน: รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ดพ.ศ. 2555-2559. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี. 2555.

สำนักงานสถิติจังหวัดลำปาง. รายงานสถิติผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง ปี 2560. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2561 จากเว็บไซต์ http://lampang.nso.go.th/index.php?option=com_content&view=article&catid=84&id=189